

KISKÖVET.

Á T A L Á N O S I S M E R T E T Ő.

13 szám. 1846. Márt. 27.

KEMÉNY JÁNOS VÉGNAPJAI.

A mult kárpitját szellőztetem.

Jósika.

KÉPMAGYARÁZATUL.

Azon fejedelmi férfit, kit e lapok tisztelt olvasóinak végnapjaiban rajzolandunk le, mint több történetírók, de mint maga önéletleírásában is megjegyzi, Erdély legviharosb szakában született, élt s halt meg. Mi születését illeti, ő családját a magyarok kijöveteléig viszi föl. Volt köztük egy Nikola nevű nevezetes ember — kinek maradékai a Mikolák; — fiai voltak Gyerő, Kabos, Rádó és Kemény. Ez utóbbi igen kemény ember lévén, innen maradt reá a méltó név. Később a „Vitéz“ mellék név is hozzájárulván Kemény Vitézeknek neveztettek; közülök származott a szentimrei derék vitéz Kemény Simon is. Kemény Jánosunk apja Kemény Boldizsár, anyja Fonyi Zsófia vala. Születéséről maga ezt írja: „Születtem is ugyan háborúságos időben, Bökösön csak jobbágyunk házában, ellenségtől elégettetvén ottvaló udvarházunk; lett pedig születésem in anno 1607 az ekkori időjárás szerint karácson előtt két héttel, péntek napon, és a mint fogantatásom, születtetésem, úgy egyéb eddig való életemnek is rendi folyása, csak nyomorúságos, háborúságos és nyughatatlan volt.“ Tanítója volt egy Albisi Márton nevű székely unitárius deák, jó latin; de igen részeges. Ez tanította egész a grammatikáig. Azután a fejevári iskolába ment, hol Gelei István, Csulai György s mások tanították. Azonban Kemény, nem tartván apja mellette valami ért eszü felügyelőt, az említett tudós férfiaktól keveset tanult, s az iskolát felhagyva hazament. 15 éves korában — azon kevés tudományyal, mi Fehérvárt reáragadt — Bethlen Gábor kérésére udvarába vi-

tetett, akkori szokás szerint inasnak. Itt kezdődik Kemény viszontagságos élete. Bethlen Gábort haláláig szolgálván, örökség gyanánt maradt ő egyik fejedelemről a másikra — mert benne mint tapasztalt férfiuban, majd mindenik tanácsadóját szemlélhette. Bethlen Gábor alatt elkezdte a követséget, s mindenfelé csak Kemény János küldetett, s mint maga megjegyzi, elég módja vala országot, világot látni. Azonban Kemény János jó katona is volt, hajlama még Bethlen Gábor alatt kitűnt; mert már 16 éves korában elszökött a csatába. Később engedelem adatván, vitézül harczolt. Kemény a fejedelmek körül egész II-dik Rákóczy Györgyig inkább tanácsosi szerepet vitt. Rákóczy alatt emelkedett fővezéri méltóságra. Egy szerencsétlen csata azonban a tatároknak foglyul adá. Innen kiszabadulván, a fejedelmi szék után tekintett. Sokan azért hibáztatják, de ok nélkül. Arra mint minden nemesnek joga volt nézhetni. Keményt azonban e czéljában a sors keze leginkább sújtá. Tapasztalat, mély belátás, szeplőtlen erkölcsiség őt jobb sorsra érdemesítették. De a pártküzdelmek közepette méltóan nem emelheté föl magát. Ekkor az önérdek Erdélyt hydraként emészté. Egy felől a török, más felől a német párt — és egy sem magyar. Illyen körülmények közt 1661 az ingatag Barcsai helyett fejedelemmé választják. Barcsai a török portának levén kegyencze, e választás nem esett inyére, következőleg Kemény Jánosnak I. Leopoldtól kellett kérni segílyt arra, hogy magát fejedelmi székében megerősíthesse. I. Leopold Montecucullit küldte oltalmára. Barcsai másfelől, elvádolva Kemény Jánost, a töröktől kért pártolást, mit meg is nyert. Barcsai ezért nemcsak enéletével, hanem a testvére — Andráséval is lakolt: Kemény őket kivégeztette. Ezt többen mocsoknak tudják föl Kemény jellemében, és méltán is. Meghallván a török porta, hogy kedvencze nem csak a fejedelmi szék — hanem életétől is megfosztatott, Kemény megbüntetésére Ali Basát küldi. Ali tömérdek tábora Vaskapunál bejőve, sáskaként boritá el a Maros mellékét s dulása és pusztításának nem volt semmi vége. Takarmányok, épületek, templomok martalékai lettek. Hasonlitott azon táj az avar lángja közt felégett pusztához. Kemény János nem mérközhétvén meg a roppant erővel, kénytelen volt Magyarországra vonulni. Ali látván, hogy Kemény János megijedve, őt kerülgeti, egyet gondol s pusztító seregeit utána indítja, egész a Tiszáig nyomul, inséget s halált hagyva mindenütt. Azonban utól nem érhetvén, vissza jó Erdélybe, s Medgyesre országgyűlést hirdet.

Erdély rendei közt ekkor a zavar szinte tetőpontjára jutott. Alig volt egyén, ki a fejedelemséget felvállalni merészelte volna. Ali Petki Istvánt, a székelyek kapitányát vele megkínálja, de okosan — minthogy a székelyek Kemény János mellett valának — el nem fogadja. Most igazán bételt azon közmondás, hogy kötéllel fognak valakit hivatalra, mert alig kaptak arra valót. A szászok a jámbor Apafi Mihályt ajánlották, ki — megszabadulván a tatár fogságból — Ébesfalvi jószágában, mint magános, élt. Apafi, akarata ellen is elfogadta az ajánlatot, s Ali 1661-ben fejedelmi székébe beigtatja s a rendek a hódolati esküt Kisselyken, Medgyesszékbén, számára leteszik. A szabad választásnak illy önkényes letiprása nem igen volt inyére az erdélyi rendeknek; de mit tehettek a gyengék a hatalmas ur ellenében. Gyergyó-, Csik-, Maros-, Udvar- és Kászsónszékek leginkább elleneztek Apafi fejedelemségét; meg is lakoltak érte: Ali az említők székeket feldulatván lángok martalékává tette. Keménynek ezalatt Montecuculi segélyére érkezett s Magyarországon, Szathmárban, egyesíték egymás hadait s Kóródig jöttek. De megtudván azt, hogy Ali tábora az övéket többszörösen fölülmulja, Montecuculli visszavonult, s Kemény is busan távozott, reményeiben megcsalatra. Kolozsvárt 1000 emberből álló őrizetet hagyott. Ali is — miután eleget rombolt és pusztított — Apafinak 2000-ből álló védserget hagyván, Erdélyt, a nyomor szánandó hazáját, milliók átkától kísértetve, oda hagyta. Megtudván Kemény János, hogy Ali eltakarodott, ismét Erdély felé veté szemeit, s 5000 magyar s 3000 németből álló sereggel Erdélybe beüt. Egyenesen Medgyesre tart, hol Apafi remegő állapotban fejedelmeskedett, azon czéllal, hogy ott vagy lemondasson vele a fejedelemségről, vagy pedig, ha szép szerint nem enged, a várat megostromolván kézre kerítse. Kemény nem találván Apafit Medgyesen, Segesvár felé ment, hová elbujt volt Kemény elől. Itt kicsibe mult, hogy kézre nem került. Ali meghalván, hogy Kemény nem nyugszik, sőt kedvence ellen Erdélybe ütött, 2000 főnyi serget küldött ellene, Kucsuk basa vezérlete alatt. Kucsuk Segesvárnak tartott. Keménynek ekkor többen tanácsolták, hogy menjen Kucsuk eleibe s utját állja el; mert így hadait könnyen megverheti, azok az ut miatt megfáradtak lévén. Mint egyebekben, ugy itt is Kemény nem fogadta el a mások tanácsát, megszokván mindig a magaét követni. Azonban Kucsuk tapasztalt hadvezér lévén, egyenesen tartott célja felé. Segesvárra

megérkezik. Reggel jan. 23-kán 1662. sergeit Segesvárból kiviszi, hogy Keményt felkeresve vele megütközzék. Apafinak megmondja, hogy csak maradjon benn Segesvárt. Apafi féltéken ott maradt, nem remélve, hogy védője ma győzedelmeskedjék. Mit nem remélett, beteljesült; pedig Kemény táborra ötszörte vala nagyobb mint Kucsuké. Szemére lobbantják több honi történetirók Keménynek, ki különben elveiben szilárd, itéletében éles eszű s tapasztalt hadvezér vala, hogy miért vonakodott ekkor megütközni. Kerülte mindenütt az alkalmat, hogy megütközzék: szóval ingadozott; pedig a bizonyos győzelem keze közt volt. Ő, mihelyt Kucsuk Segesvárra megérkezett, Kemény onnan eltakarodva Nagyszöllös nevű falu alá vonult s ott táhort ütött. Azt mondják, hogy azt forgatta fejében, miszerént elhagyva Erdélyt, menjen Magyarországra, gyűjtsön újabb sergeket, s így, nagyobb erővel, támadja meg Apafit, s verje ki a fejedelemségből. Senki sem merte hinni, hogy Kucsuk fáradt sergeit meg ne pihentesse; azonban ellenkezőleg történt. Mert meghallván azt, hogy Kemény Nagyszöllösre ment, ő is oda tart s éppen ebédjét megérkezik. Mondják, hogy mihelyt meglátta Kemény táborát, leszállván lováról, földre borult s azt megcsókolta, felkelvén lovára ült s vig kedvvel, bátran rendezé sergeit. Mint Cserei megjegyzi, azután vitéz és deli természetű fiát magához szólítván, kontyából egy kerecsentollat kihuzott, s azt neki átadta. És így szólott hozzá: menj a sereg balszárnyára, s úgy harcolj, hogy inkább ellenséges fegyver alatt halj meg, mintsem csufosan elszaladván, enfegyverem mártsam szívvéredbe. Fia az adott parancsot teljesíté: mert csakugyan vitézül harcolt. Kucsuk még egyszer végig nézte kevés sergét s így szólott hozzá: „Jó vitézek! ti magatok látjátok szemeitekkel, hogy sok-é vagy kevés az ellenség? látjátok, hogy sokkal számosb, mint mi, de azért ne csüggedjétek, bizzatok Istenben s harcoljatok vitézül. Jobb harcolva dicsőségesen hullani el, mint gyalázatosan elszaladni, azután a hatalmas császár fogasson el, mind engemet, mind titeket. Gondoljátok meg azt is, hogy Erdély közepe táján vagyunk, s ha a harcról elszaladhatnánk is, míg az országból kijuthatnánk, a földnépe agyon verhetne bennünket.“ A Kurtyánokra pedig így riasztott: „Ti kutyák! jól tudom, hogy mindjárt elszaladtok, de megparancsoltam a hátatok megett álló török sergeknek, hogy ha csak vissza tekintene is valamelyik közületek, tüstént agyon löjjék.“ Elrendelvén sergeit, trombitát fuvatott s megindult. Kucsuk maga száguldott serge élén. Hátra-

tekintvén, meglátja, hogy a szaracsiák — kik hosszú puskások voltak — fegyvereiket töltögetik, rájuk rivall, hogy tegyék le. Ha közel érkeznék, rántsanak kardot s bujjanak lovaik nyaka megé, mert így a többszörös golyók nem fognak annyit ártani. Kemény sergeit ekkor zsákmányra bocsátotta volt. Ő maga ebédelt. Ki gondolta volna, hogy Kucsuk parányi sergével megtámadni merészelve? Ellenkezőleg történt. Midőn már Kucsuk alig volt messzebb egy puska lövésnyinél, sergére hátratekintett. Ezek értvén mit tesz, lebujtak s úgy rohantak az ellenségre. A német csapatok kemény puskaszóval fogadták. Azonban ez keveset ártott. Mind a levegőbe lőttek. A törökök lebujsva voltak lovaik nyaka megé. Nem sokára kardra került a dolog. Kucsuk Kemény táborát bontogatni kezdé, s kevés idő múlva a roppant tábor szétverve s megfutamatva lőn. Hogy Kucsuk győzedelmeskedett, ezt az okát adják: Kemény nem szedhette jól rendbe sergeit; midőn rendbe állítá, lova megbotlott, zablája ketté tört, mi, mint valami rosz előjel, előre rémülésbe hozta a babonás katonaságot. Kucsuk segédvezérei üzni akarták az ellenséget, de megparancsolta nekik — hadvezéri okos taktikájánál fogva — hogy hagyjanak fel s ne kevélykedjenek a győzelemmel, mert még sirhatnak belé. Segítség jöhet. A föld népe rájuk támadhat. Megparancsolta, hogy az elesteket fosszák ki. És úgy is tettek. Ezután fiát, ki olly vitézül harczolt, keblére ölelte. Méltó is vala apjára. Ezután Kucsuk hírnököt küldött a gyáva Apafához, hogy már ne siránkozzék, mert már győzött. Ő maga is Segesvárra ment. Kemény Jánosnak e harcz adá a végcsapást. E harcz fosztá meg életétől is. Némellyek szerint a török had tapodta össze; mások szerint saját katonái. Öltözetét a törökök bevitték Segesvárra Apafinak, ki azt tőlük megváltotta. Testét is kerestette, de nem találták meg. Hihetőség a törökök fejét vették. Mások azt állítják, hogy önserge tapodta össze, s később egy keresdi nőtestvére megtalálta s ott temettette el. Így lőn halála azon férfinak, kit akkori időben ritka vezéri talentum, dus tapasztalat, nyíltszívűség, s valódi becsületesség jellemzett. Kinek csak egy hibája volt: hogy zavaros idők közepette lépett föl. Különben, annyi tett — és lélekszegény elgyávult fejedelmek után, méltóan léphetett volna föl fejedelmi székébe. Sic fata tulerunt. Ha a' Kemény név nem ragyoghatott is tartósan a fejedelmi fénypolczon, más hatás körökben mindig az első sorában állottak e család szülőtti.

Fenyéri Béla.

T E S S É K.

Furcsán van a magyar e szócskával: tessék;
 Ha vendég lepi meg látogatásával,
 Elborítja minden kényelem árjával
 S szives őszinteség hangján mondja: tessék.

Furcsán van a magyar e szócskával: tessék;
 Ha fény és hiuság átkos ördögeit
 Fogadja házába, szórja ezereit
 S alázattal mondja: mindenemből- tessék.

Furcsán van a magyar e szócskával: tessék;
 Ha a hon érdeke kolduló ruhában
 Egy fillérét esdi bár Isten számában,
 Ajtóját kinyitva nyersen mondja: tessék.

Verbay.

P A N A S Z.

Szép leányka! a mikor még
 Zordon tél vala,
 Emlékszel-e, én irántam
 Szűd milly jó vala?

Emlékszel-e, milly bájoló
 Üdv mosolyga ránk;
 Midőn forró lánggal csattant
 Össze bibor szánk?

S most midőn a lanyha tavasz
 Mindent fölvidit;
 Mért, hogy irántam szerelmed
 Ujra nem virit?

Oh! ha a tüzes nyár szived
 Föl nem hevíti;
 A borongós ősz hivedet
 Sirba teríti!

S Z E R E L M I É R Z E T.

Hogy rózsámot megesmértem,
Kis ujjához alig értem,
Hajh azóta mi bánt engem!
Csak vesződöm, csak fetrengem.

Lángot vetett a kebelem,
Éjem napom csak gyöttelelem,
Akár állok, akár ülök,
Majd meghalok úgy hevülök.

Szeretném én elköltözni,
Forróságom kiszellőzni,
A hargita kopaszára,
Vagy a firtos magasára.

Akár állok, akár ülök,
Majd meghalok, úgy hevülök,
Ha rózsám nem sajnállanám,
A jég alá be ugranám.

Tiboldi.

PÓTLÉKTÁR.

Rotschild báró mondásai Párisban. Egy vidéki bankár bizonyos vállalathoz, mellyben Rotschildnak temerdék pénze feküdt, egy millió frankkal járult volt, s azért szabadságot vön magának, mint amolyan dúsgazdag ember, a pénzcsernok királyának olykor ellentmondhatni, és illy alkalmommal soha sem mulatta el a maga millióját szóba hozni. Végre unalmára kezde válni Rotschildnak a szünet nélküli ujj huzás, indulatosan fordul a pattogó bankárhoz, s így szól a legcsendesebb kedéllyel a világon: Ugyan kérem önt, ne fáraszson többé bennünket azzal a nyomorult milliójával! — Ez egy más mondatára emlékeztet Aguado felett, midőn e másik börze-király meghalálozott: Hogyan! kiálta Rotschild, a marquis csupán 60 milliót hagyott volna hátra! szegény Aguado, én ötet sokkal tehetősbnek képzeltem

Mély hatás. Ama nagyhirű zeneszerző David Felician „tengeri utazás” czimű zeneművét előadván Pá-

risban, olly erőteljes hatással volt a hallgatókra, miszerént több egyént kellett kivinni a zeneteremből, kiket a' tengeri betegség meglepett.

Hirfüzér. A Kisfaludi társaság által szerkezett „Népdalok és mondák“ gyűjteménye megjelent. Ezen **30-32** ivre terjedő munka ára csak **4** ezüst huszas. Hirlik, hogy a szerkesztőseget felszólíták német nyelvre átfordítását megengedni.

Stancsics Mihály is adott ki francia nyelvtant. Nem mulathatjuk el ez alkalommal nem figyelmeztetni a közönséget Dr. Ahnnak frank és tanár Brassainak német egy modorban irt nyelvtanokra. Mind kettőt, mint igen alkalmas és jól szerkezett nyelvtant bátran merjük ajánlani.

Hora festész hazánkfia Pesten mulat.

Iryni is kiadta uti jegyzeteit.

Az alig **16** éves hegedü virtuoz Joachim, ki már egész Európát osztatlan tetszéssel utazta össze, Pesten mulat.

A manna, melly f. télhó végével Kis-Asiában hullott, vegytani vizsgálat szerént apró bogyó alakban nőni szokott **m o h f é l e n ö v é n y** (*Parmelia esculenta*) melly megehető s szél által hajtatik odább.

Párisban az idén **2000** tánczvigalom volt.

Kolozsvárt folyó hó **24-én** Tübingai kereskedők jelentek meg; gyümölcsfa oltoványok — különféle virággyökerek és magok — nevezetesen rózsacsemetékkel foly a vásár, de gyengén s nehezen üresülnek a megterhelt szekerek, pedig ugyan olcsók az oltoványok darabjai **15. 18. 20.** kr. p. p. és ritka szépeknek látszanak. Indulni szándékoznak egy két nap alatt Szeben felé, ha csak a mezőségi földes urak utjokat el nem állják, s kertetlen kertjeikbe nem térítendik; azonban jó lesz a kapsiknak ügyelni, ügyeltetni, ne hogy császár körtvélyfa helyett vaczkorfára tegyenek szert.

A Fejedelmek képei kifogyta után most juthatva egy kis időnk ujakat nyomatni, küldjük azokat tisztelt előfizetőinknek, mihelyt jól megszáradnak; s pálczára facsarva várandók.

Néhány példányba kép nem jutott; jövőben küldendjük.

Előfizetéseket fogadhatunk el teljes számu példányokra.

Szerk.

Megjelenik minden pénteken egy képpel. Félévi dija 2 f. 12 k. — A félévre ígért Fejedelmek s honfiak képeire 30 k. külön dija e lap előfizetőitől, másoktól 2 f. pp. Szerkeszti s kiadja **MAGYARI LAJOS.** Kolozsvártt. Szál. Magyarutca 412. sz.